

N° 141. — TRAITÉ entre la France et l'Angleterre au sujet de
la réparation des déprédations respectives (1).

Boulogne, 24 mai 1497. (Corps diplomatique.)

Præfati oratores supplicationum coram eis porrectarum multipliciter intuentes, eas in quatuor genera distribuerunt.

Primum de his fuit, super quibus coram aliis iudicibus erat in causâ conclusum lite ita instituta, ut nihil præter sententiæ calculum desiderare viderentur; has siquidem oratores, quantum in ipsis fuerat, definierunt, ac in eâ parte suo officio fungentes terminaverunt.

Secundum genus querelarum fuit de spoliationibus damnis et interesse, super quibus lis nondum mota est coram aliquibus iudicibus: subest tamen actu materia, ac lis movenda speratur, quas, quoniam in præsentî dicti oratores, utpote causarum meritis non liquidatis, terminare non possunt, æquum visum est per principes debere deputari iudices in civitatibus aut oppidis utriusque regni, locorum, terrarum et dominiorum eorundem portibus propioribus, aut in locis maritimis damnificatis commodioribus, in quibus tamen spoliatores, piratæ, et turba navalis non dominantur, qui quidem iudices lites coram eis movendas tam super querelis jam natis et coram dictis oratoribus propositis, quam super quibuscumque etiam jam natis, coram dictis iudicibus proponendas infra certum competentem terminum, pro causarum et negotiorum qualitate brevem, annale tempus nullo modo excedentem, finali sententiâ decidere præcipiantur, tam super damnis et spoliationibus, quam interesse partium; quorum iudicum decreta, jussus et sententiæ tam interlocutoriæ quam diffinitivæ, incontinenti et indatè per dictorum principum officarios, et si opus fuerit manu militari, executioni demandabuntur omni penitus appellationis remedio sublato, quantum, ad querelas jam ortas, ut præmissum est duntaxat; aut si id principibus videatur præfati iudices pacis tractatum insequendo, ab ejusdem pacis conservatoribus constituentur. Licebit tamen parti condemnatæ, à tali sententiâ ad supremum consilium principis, per viam supplicationis pro reformatione

(1) Cet acte nous fournit sur le droit maritime de ce temps des notions importantes, et sort de la ligne ordinaire. Il a été ratifié par le roi d'Angleterre le 15 janvier.

gravaminis per eam prætensæ, recurrere, ubi infra sex menses; aut aliàs infra brevissimum tempus secundùm quod commodè fieri poterit, finali sententiâ causæ hujusmodi terminabuntur; prædicta tamen sententiâ interim cautione præstita per partem quæ abstinebit secundùm formam juris executioni demandabitur.

Et quia difficile, aut propè impossibile erit spoliatorum personas apprehendere, an domicilia eorundem cognoscere, satis erit eos citari, sive adjornari in partibus aut oppidis suo principi subjectis, loco ubi damnum illatum est propioribus, per proclama generale, præconis voce, personante tubâ, et affixione querelæ, aut aliter secundùm modum et formam publici edicti in utroque regno, locis, terris, et dominiis eisdem principibus subditis et subjectis fieri soliti et consueti: quæ quidem præconisatio geminata, competenti intervallo non minùs quindecim dierum, vim peremptionis habebit; tenebunturque iudices locorum, damnificatis postulantes, illam facere fieri idoneè, et dare facere præconisationis certitudinem, quærit per omnia pariter auctoritatis, roboris, et effectus, ac si reus super hoc personaliter citatus fuisset.

Tertium verò genus precum erat de iis super quibus processus per appellationem in curiis supremis pendent, de quibus iidem legati censuerunt principes (si tamen ipsis ita videbitur) statuere debere certum etiam brevem terminum semestre tempus non excedentem, infra quem dictæ lites, si in illis sit in causâ conclusum, dirimantur, et finali sententiâ partibus instantibus terminentur. Quòd si in illis sit minimè conclusum, ordinabuntur duo vel tres supremarum curiarum conciliarii, qui partes audiant, lites discutiant, et instrui faciant, donec in causa sit conclusum, cui rei etiam certus terminus, videlicet semestre tempus, statuatur; et exindè intra alios sex menses per iudices supremarum curiarum finali marte terminentur: quod si factum non erit, ex tunc causæ illæ ad consili dictorum principum evocabuntur, illic modo et tempore supradictis terminandæ.

Quartum genus supplicationum fuit super spoliationibus, damnis, injuriis, et interesse, de quibus lites pendent coram iudicibus inferioribus, quas damnificati conqueruntur in suum dispendium suprâ modum prolatas, desperantes etiam illum unquam finem imponi propter appellationem et aliorum incidentium multiplicitates: visum itaque est eisdem legatis principes suâ auctoritate debere illas evocare, et ad iudices

in locis maritimis constituendos, si tamen hoc actores desideraverint, cum processibus remittere, qui procedere habeant, forma est modo supradictis; præcipiaturque dictis iudicibus inferioribus sub poenâ marcarum argenti fisco regio applicandarum, quod processus coram eis habitos et factos ad partium requisitionem incontinenti transmittant ad dictos iudices in locis maritimis deputandos, nec se quovis modo in eâ parte difficiles reddant; et nihilominus si fortè in his causis iudices ipsi postea processerint, eorum invalidus et irritus sit processus.

Et quia opus est utriusque principis subditos alteri preces et libellos supplicatorios porrigere, ut inde rescripta principalia obtineant: visum est pro commoditate subditorum in utriusque regis consilio certos consiliarios deputari, ad quos utriusque regis subditi sciant se in promptu aditum habere posse, et à quibus sollicitatores de beneplacito principis possint certiores reddi.

(2) *Item.* Quoniam damnificati conqueruntur in alterius principis regno, Locis, Terris, et Dominiis, se parum tutos, dum jus suum prosequantur, curabunt legati quòd litigatoribus autoritate regia per ipsos iudices in portibus sive locis maritimes deputandos plena detur securitas.

Et quia diversæ porrectæ sunt querelæ super spoliis et deprædationibus in terra contra amicitiam et pacem antehac perpetratis et commissis, provideatur quòd ipsi iudices peræque et pari modo cognoscere et determinare valeant de eisdem spoliis, sicut cognoscere et sententiare possent de spoliis antehac in mari commissis.

Et ut imposterum latrociniiis piraticis obvietur, ac sincera pax, firma, inviolataque amicitia inter eosdem principes, eorumque subditos jugiter perseveret, cautum prospectumque est per utriusque principis oratores pro futuris, ut sequitur.

Imprimis, quodcumque aliqua navis indigena exitura est ab aliquo portu regnorum Franciæ sive Angliæ terrarum, locorum, aut dominiorum eisdem subditorum, admiraldus, viceadmiraldus seu eorum vices gerentes talis portus, oppidi, villæ, aut civitatis undè exitura est, capient idoneam cautionem à dominis, capitaneis, exercitoribus, præfectis, magistris, seu bursariis navis huiusmodi ad valorem navis apparatus, et victualium ejusdem quòd exercitor, magister, marinarii, et nautæ, ac omnes in eâ navi existentes, servabunt pacem ergà quoscumque subditos alterius principis, et nullam eisdem injuriam et damnum seu

violentiam in terrâ, mari, aquisve dulcibus, aut in portu aliquo, facient, inferent, aut inferri procurabunt.

Præterea præfecti, magistri, exercitores, et cæteri præeminentiam in navi habentes, non suscipient aliquos vectores, nautas, aut veros militares, nisi prius illos sisterint et exhibuerint coram admiraldo, viceadmiraldo, aut eorum vices seu officia gerentibus, qui illorum nomina in publico registro super eo conficiendo scribi facient.

Et antequàm navis hujus modi portum egredi permittatur, omnes ibi existentes, et qui profecturi in eâ sunt, jurabunt solemniter coram dicto domino admiraldo viceadmiraldo illa in quam profecturi sunt, navigando, eundo, stando, aut redeundo, nullum damnum, vim, injuriam facient, inferent, aut inferri procurabunt alterius regis subditis, terris, aut dominiis, sive per terram, mare, aut aquas dulces.

Simili quoque juramento solemniter præstando promittent, quòd de qualibet prædâ, capturâ, manubiis sive spoliis, adducent duos aut tres viros in captâ navi præcipuum locum obtinentes, ut magistrum, submagistrum, patronum, aut hujusmodi conditionis, quos admiraldo, viceadmiraldo, aut eorum officariis, exhibebunt, ut per eosdem, aut eorum alterum debite examinetur, ubi, super, quibus, et qualiter navis, sive bona capta sint, nec facient, aut fieri permittent aliquas prædarum, spoliarum, mercium, aut bonorum per eos capiendorum divisiones, partitiones, traditiones, permutationes, alienationesve, priusquàm se viros captos, bona et merces integrè dominis admiraldo viceadmiraldo, aut eorum vices gerentibus repræsentaverint, qui de illis desponi, si æquum putabunt, permittent, aliàs nihil hujusmodi permissuri.

(3) *Item.* Jurabunt, quòd postquàm reversi fuerint, sive appulerint aliquem portum dicti regni undè exierint, cum suis navibus apparatus et spoliis, si quæ capturi sint, incontinenti et indilatè eidem reddent certiores admiraldu, viceadmiraldum seu eorum officarios illius portus à quo egressi sunt, de eorum prædâ, spoliis, mercibus, et bonis, sine quorum vel alterius eorum officiariorum decreto et permissione non permittentur aliquid ex mercibus transferre, permutare, vendere, vel alienare.

Ad quæ implenda et integrè observanda dictus capitaneus, magister, bursarii, socii, et alii præeminentiam in navi habentes, se obligabunt, et fidejubebunt per corpora et bona, unus pro aliis omnibus, qui unâ profecturi in navi sunt.

De quibus securitatibus et cautionibus confici facient publicum instrumentum, quod admiraldo, viceadmiraldo, aut earum officariis, tradent, ac simile ab iis capient, ut quocumque delati fuerint indè abire liberè permittantur.

(4) *Item.* Tenebuntur dicti capitanei, magistri, submagistri, exercitores, socii, bursarii, et alii præminentiam in navi habentes tradere cautionem idoneam de his inviolabiliter observandis, usque ad æstimationem navis, apparatus, et victualium, aliàs, et nisi omnia præmissa impleantur, non permittetur illa navis abire.

Insuper edicto publico interdicetur sub pœnis incarcerationis corporum, et confiscationis bonorum, mercatoribus, aut aliis cujuscumque statùs, conditionisve existant, ne emant, dono, permutacione, aut alio quovis titulo seu colore, accipiant, celent, occultent, teneant, receptent, aut hujusmodi fieri procurent, aut permittant merces aut bona deprædata quæcumque abducta mari autequàm admiralduS viceadmiralduS, aut eorum vices gerentes, declaraverint prædam et capturam justas, justis et legitimi lucris esse.

(5) *Item.* Præfati admiralduS, viceadmiralduS, et eorum vices gerentes, teneantur infra quadraginta dies à die requisitionis sibi factæ per partem damnificantem, computandas, exequi prædictam obligationem, postquàm de hujusmodi spolio sibi constiterit contra dominum, possessorem, magistrum, exercitorem, seu commissarium navis, et eorum fidejussores, qui tale damnum intulerint.

Quod si compertum sit, prædam ab alterius regis subditis, terris, regnis, sive dominiis abductam et ablatam, causâ summarie sine strepitu et figurâ judicii discutietur indelatè, bona capta et interesse restitui spoliatis juhebuntur. atque sententia, que per admiralduS viceadmiralduS, seu eorum vicesgerentes, tam contra capitaneos illos, magistros, socios sive bursarios, et alios præminentiam in navi habentes, feretur, quin etiam, contra fidejussores, juxta tenorem obligationum in ea parte præstitarum, et per admiralduS, viceadmiralduS, vel eorum officarios receptorum, incontinenti per eosdem judices, sive eorum alterum, demandabitur executioni; et si ab interlocutoriis dictorum judicum partes appellare contigerit, nihilominus super principale usque ad sententiam definitivam inclusivè, appellationibus illis non obstantibus, procedere poterunt. Sed si sententia super bonorum restitutione seu principali feratur, illa executioni demandabitur, tractatum pacis insequendo, appella-

tionibus etiam quibuscumque non obstantibus, poterit tamen supplicari ad consilia principum modo supradicto, scilicet cautione præstita ab hac parte, contra quam supplicabitur de bonis captis restituendis in eventum contrariæ sententiæ, et à parte supplicante, de expensis, damnis, et interesse, si in causa succumbunt. In quibus quidem consiliis, sicut supra cautum est, causa infra sex menses, aut aliud brevissimum tempus, terminabitur.

(6) *Item.* Quòd iudicibus supremarum curiarum præcipiatur, ne inhi beant aut alio quavis modo se intro mittant in his causis maritimis, etiamsi ad eos appelletur per alteram partium de dictis iudicibus, inferioribus, vel maritimis.

(7) *Item.* Provideatur per litteras regias ad admiraldum vice-admiraldum, et eorum viceserentes taliter, quòd ipsa omnia et singula præmissa observent, et observari faciant, publicabunturque super his principum decreta in portibus et locis maritimis utriusque regni.

Et ne res diutiùs in dispendium subditorum pendeat, æquum visum est. ut prædicti principes expedire facent litteras suas patentes, quas reddendas curabunt, videlicet christianissimus Francorum rex, Bononiæ; illustrissimus vera rex Angliæ, Calesiæ, primâ octobris, quibus se omnia et singula præscripta, capitulata, rata et grata habere significabunt, unâ cum nominibus iudicum, et designationibus locorum constituendorum.

Quod si articulos prædictos in totum aut partum confirmare voluerint, certiores se invicem infra octavam septembris proxime insequentis propriis litteris et nuntiis efficient.

Acta hæc fuerunt Bononiæ, per dictorum principum legatos, in cuius rei testimonium signa et nomina subscripserunt, et apposuerunt die 24 maji, anno Domini 1497.